

Forskning og utviklingsarbeid ved de statlige høgskolene

Forskningsrådets policy
for 2008–2012

© **Norges forskningsråd 2009**

Norges forskningsråd
Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
NO-0131 OSLO

Telefon: +47 22 03 70 00
Telefaks: +47 22 03 70 01

post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Februar 2009
ISBN 978-82-12-02634-6 (pdf)

Design: 07 Gruppen AS
Foto: Shutterstock

Forskning og utviklingsarbeid ved de statlige høgskolene Forskningsrådets policy for 2008-2012

1. Innledning	2
2. FoU-virksomheten i høgskolesektoren	3
2.1 Mål	3
2.2 Resultater	4
2.3 FoU-midler fra Forskningsrådet	5
3. Tiltak og virkemidler	7
3.1 Profesjonsforskning	8
3.2 Høgskolen som regional aktør	10
3.3 Kompetanseheving	11

Forskning og utviklingsarbeid ved de statlige høgskolene

Forskningsrådets policy for 2008-2012

1. Innledning

Universitets- og høgskoleloven fra 2005 gir alle institusjonene et oppdrag om å tilby høyere utdanning og utføre forskning og faglig og kunstnerisk utviklingsarbeid på høyt internasjonalt nivå. I tillegg forventes institusjonene å formidle kunnskap om virksomheten og forståelse for prinsippet om faglig frihet og anvendelse av vitenskapelige og kunstneriske metoder og resultater. Universitetene har etter loven et særlig ansvar for grunnforskning og forskerutdanning. Høgskolene har et tilsvarende ansvar innenfor de områder der de tildeler doktorgrad.

Selv om loven slår fast at både universiteter og høgskoler skal forske, har de av historiske, kulturelle og økonomiske årsaker ulike tradisjoner og forutsetninger for å drive forskning. Mens forsknings- og undervisningsoppgaver tradisjonelt har vært likestilte ved universitetene og de vitenskapelige høgskolene, var de statlige høgskolene i utgangspunktet ikke tildelt egne ressurser for forskning. Personalressursene var rettet mot undervisning. De siste årene har det vært en betydelig innsats for å øke forskningskompetansen i høgskolesektoren. Denne innsatsen videreføres.

Norges forskningsråds overordnede mål er å fremme forskning av høy kvalitet, stimulere til innovasjon i næringsliv og offentlig sektor, legge til rette for godt samspill i det nasjonale FoU-systemet, styrke det internasjonale forskningssamarbeidet, og bidra til at forskning anerkjennes som en verdiskapende kraft i utviklingen av samfunnet. Dette må skje i samvirke med FoU-institusjonene, næringslivet og myndighetene.

Universitets- og høgskoleloven fra 2005 medfører endringer i arbeidsdelingen mellom universiteter og høgskoler, og bidrar til at forskjellen mellom de to institusjonstypene blir mindre. Utviklingen i retning av mindre forskjeller, faglig og institusjonelt, har imidlertid pågått over lengre tid - i kjølvannet av høgskolereformen i 1994 og lov om universiteter og høgskoler fra 1995. På bakgrunn av dette og i lys av Stjernøutvalgets utredning (*Sett under ett – Ny struktur for høyere utdanning* NOU 2008:3) er det ønskelig å vurdere Forskningsrådets rolle i forhold til FoU-aktivitetene i høgskolesektoren.

Endringer i forholdet mellom universiteter og høgskoler gjør det relevant å spørre om det er hensiktsmessig at Forskningsrådet har virkemidler som er eksklusive for høgskolesektoren. Slike virkemidler skjermer høgskolene for konkurranse og kan ha som konsekvens at kvalitetskravene settes lavere enn ved åpen konkurranse om forskningsmidler. Høgskolene er fortsatt i en oppbyggingsfase når det gjelder egen forskningskompetanse. På bakgrunn av dette vil Forskningsrådet fortsatt ha særlig oppmerksomhet rettet mot FoU-aktivitetene i høgskolesektoren. Som et ledd i dette vil Forskningsrådet jevnlig ta initiativ til møteplassaktiviteter av ulik karakter med fokus på FoU i høgskolesektoren.

Målet for *Forskningsrådets policy for forskning og utviklingsarbeid ved de statlige høgskolene* er å bidra til å bygge opp forskningskompetansen i sektoren, samt øke omfanget av og styrke kvaliteten på forskningen. Dette vil skape et sterkere vitenskapelig fundament i fagene og utdanningene som høgskolene har et særlig ansvar for.

Forskningsrådets midler fordeles i hovedsak ut fra nasjonal konkurranse. Målet er å styrke forskningens faglige kvalitet i bredden, og samtidig kunne gi særlig gode vilkår for det som er fremragende. Noen virkemidler er utformet for å stimulere utviklingen av fag og disipliner, andre for å styrke forskningsinstitusjonene eller kunnskapsgrunnlaget for verdiskaping. Forskningsrådet finansierer også målrettede satsinger for å styrke kompetansen og kunnskapsgrunnlaget på nasjonalt prioriterte områder.

En policy for forskning og utviklingsarbeid ved de statlige høyskolene må bidra til å realisere disse overordnede målene og samtidig supplere og styrke sektorens eget forskningsstrategiske arbeid. Dette policynotatet trekker fram de viktigste områdene for Forskningsrådets innsats i forhold til sektorens utfordringer. Policyen drøfter tiltak og virkemidler sett i forhold til overordnede og sektorspesifikke mål.¹

2. FoU-virksomheten i høyskolesektoren

2.1 Mål

De statlig formulerte målene for forskning og utviklingsarbeid i høyskolesektoren kan samles i fire hovedpunkter. Høyskolene skal:

- styrke praksisfeltet for profesjonsutdanningene
- bedre undervisningen og utdanningen generelt
- bidra til utvikling og innovasjon i næringsliv og offentlig forvaltning i regionen
- ha ansvar for grunnforskning på områder hvor de tildeler doktorgrad

FoU-målene for høyskolesektoren har i hovedsak ligget fast siden høyskolereformen ble iverksatt i 1994. Både *Forskningsmeldingen* (St.meld.nr 20, 2004-2005) og universitets- og høyskoleloven gir imidlertid klare signaler om at forskningen ved høyskolene skal styrkes. Vektlegging av forskning signaliseres også gjennom *Kvalitetsreformen for høyere utdanning*, der deler av institusjonenes finansiering ble gjort resultatbasert, blant annet basert på kriterier for forskningens kvalitet målt ved publisering.

Det meste av den grunnleggende forskningen foregår ved universitetene. Høyskolene har grunnforskning innenfor fag der de har doktorgradsrett. Hovedtyngden av forskningen ved høyskolene er imidlertid anvendt og praksisnær. Det er store forskjeller mellom høyskolene når det gjelder FoU-profil. Internt på den enkelte høyskole kan det være forskjeller mellom avdelinger og fag. Etter hvert som antall masterprogrammer ved høyskolene øker, flere høyskoler får rett til å tildele doktorgrader, når høyskoler oppnår universitetsstatus og når høyskoler og universiteter slås sammen, blir arbeidsdelingen mellom universiteter og høyskoler mindre tydelig.

Spesialisering og samarbeid er nødvendig for å utvikle forskningens kvalitet og for å kunne hevde seg internasjonalt. Dette gjelder for enkeltforskere og forskningsgrupper. For et land med relativt små FoU-institusjoner, gjelder det også på institusjonsnivå. Høyskolene må søke samarbeid med andre - universiteter, høyskoler og institutter - for å kunne utvikle egen

---

¹ Denne policyen er vedtatt av Hovedstyret i Norges forskningsråd 18. desember 2008. Den er en revidert versjon av policyen som ble utarbeidet i 2007. Revisjonen er basert på dialog med Universitets- og høyskolerådets styre og forskningsutvalg.

forskningskompetanse. Konsentrasjon av forskningsinnsatsen må kombineres med kompetansebygging i bredden i tråd med høyskolenes ansvar for utdanning av kandidater for å dekke nasjonale og regionale arbeidskraftbehov.

For å utvikle høyskolesektoren som en arena for forskerrekruttering og forskerutdanning, er det nødvendig med samarbeid og spesialisering. Kvalitet i forskerutdanning forutsetter gode fagmiljøer av en viss størrelse og god infrastruktur. Institusjoner som mangler kompetanse og kapasitet til veiledning av egne ph.d-studenter, er helt avhengig av å samarbeide med andre for å skape et godt fagmiljø; for eksempel gjennom forskerskoler. Slikt samarbeid må formaliseres, og institusjoner som stiller veiledningskapasitet til disposisjon for andre må kompenseres.

Universitets- og høyskoleloven pålegger institusjonene å samarbeide både med hverandre, med tilsvarende institusjoner i andre land, med lokalt og regionalt samfunns- og arbeidsliv, samt med offentlig forvaltning og internasjonale organisasjoner. Forskjeller knyttet faglig innretning og forskningskompetanse gjør at forutsetningene og interessene for samspill mellom institusjonene, er svært ulike. Høyskolene er i en oppbyggingsfase når det gjelder forskningskompetanse i profesjonsfagene, mens mange disiplinforankrede universitetsmiljøer har veletablerte samarbeidsrelasjoner i inn- og utland. Denne ubalansen kan virke hemmende for samarbeid. Høyskolenes brede og profesjonsrettede utdanningstilbud og økende profesjonsforskningskompetanse kan imidlertid være et fortrinn når det skal inngås avtaler med utenlandske institusjoner som omfatter både studentutveksling og forskningssamarbeid.

Parallelt med en nasjonal ambisjon om konsentrasjon og spissing av forskningen foregår en regionaliseringsprosess som har som mål å sette regionene i stand til å utvikle kompetansebasert lokalt næringsliv og forbedre kvaliteten på offentlige tjenester gjennom regionalt FoU-samarbeid. Universiteter og høyskoler har en felles utfordring i å utforme sin rolle i dette regionale bildet. Dette bør utnyttes til å styrke samarbeidet på tvers av institusjonstyper – for på den måten å utnytte institusjonenes særskilte fortrinn.

Utbyggingen av det statlige høyskolesystemet har hatt stor regionalpolitisk effekt. Det er en politisk prioritert oppgave å styrke det regionale systemet for høyere utdanning og forskning. Høyskolenes viktigste bidrag til innovasjon og regional utvikling har vært utdanning av personer med faglig kunnskap og kompetanse på mange områder, og da særlig innenfor profesjonsfag: ingeniørutdanning, økonomisk administrative fag, lærerutdanninger og helse- og sosialfagutdanninger. Mange høyskoler har også nasjonale oppgaver på spesialiserte områder, der de nesten er alene om å gi utdanningstilbud.

Styrking av forskningen ved høyskolene er en forutsetning for å kunne opprettholde levedyktige kompetansemiljøer i alle deler av landet – både for høyskolene som leverandør av arbeidskraft og som partner i FoU-prosjekter i arbeidsliv, næringsliv og offentlig forvaltning.

2.2 Resultater

FoU-statistikken viser at antallet stipendiatstillinger og ansatte med doktorgrad ved de statlige høyskolene har vokst sterkt siden midten av 1990-tallet. Dette er resultat av et målrettet program for kompetanseheving. Nye stipendiatstillinger har i stor grad vært brukt til å styrke de praksisrettede studiene ved høyskolene, noe som er i tråd med de politiske føringene. Antallet professorer og førsteamanuenser i høyskolesektoren har også økt. Andelen

professorer blant fast ansatte er imidlertid fremdeles svært lav, men har økt fra 5,4 prosent i 2005 til 6,8 prosent i 2007.²

NIFU STEPs studie fra 2006 viser at rundt tjue prosent av FoU-aktivitetene ved høyskolene er grunnforskning, mens andelen for universitetene er like under seksti prosent.³ Det er også store forskjeller når det gjelder FoU-ressurser mellom universiteter og høyskoler, mellom høyskoler av ulik størrelse og mellom ulike fagmiljøer internt på høyskolene. Selv om forskningsaktivitetene ved høyskolene har økt de senere år, er det fortsatt betydelige strukturelle forskjeller. Ut fra institusjonenes mandat er det å forvente at visse forskjeller vil bli opprettholdt.

Publiseringsvirksomheten er vesentlig større ved universitetene enn ved de statlige høyskolene. Dette er delvis en konsekvens av ulik fagprofil. NIFU STEP-rapporten viser at publiseringsmønsteret for forskere i toppstillinger ved høyskolene er ikke vesentlig forskjellig fra publiseringsmønsteret for tilsvarende forskere ved universitetene. Samtidig er det en omfattende formidlingsaktivitet ved høyskolene.⁴ Dette er imidlertid formidling som i varierende grad er forskningsbasert, og som i liten grad er gjenstand for vurdering av fagfeller. Innenfor de praksisrettede fagene står de faglig ansatte i høyskolene overfor et dilemma: Det er forventet at de skal publisere både i akademiske kanaler og drive brukerorientert formidling, herunder delta i utviklingsprosjekter i praksisfeltet.

Det legges økende vekt på høyskolenes rolle for regionene og for kunnskapsbasert verdiskapning og innovasjon i privat og offentlig sektor. Noen høyskoler har et utstrakt samarbeid regionalt med bedrifter, helseforetak og fylkekommuner. Rapporten fra NIFU STEP (2006) indikerer at det – for sektoren sett under ett - er stor avstand mellom statlige mål for høyskolenes rolle i regional utvikling og innovasjon, og den rollen høyskolene faktisk spiller. Blant annet vises det til at det er lite FoU-virksomhet og lite kontakt med næringslivet innenfor ingeniørutdanningene. Bare tolv prosent av de vitenskapelige ansatte samarbeider med industri eller næringsliv. Forklaringene på dette er mange. Ingeniørfaglige høyskolemiljøer skårer gjennomgående svakt når det gjelder FoU-kompetanse sammenliknet med andre fag i høyskolesektoren. Manglende tilgang til avansert vitenskapelig utstyr er også en del av forklaringen. Dette bekreftes av NOKUTs evaluering av ingeniørutdanningene.⁵ Samarbeidet mellom høyskoler og universiteter er svakt utviklet innenfor ingeniørfagene.

2.3 FoU-midler fra Forskningsrådet

De statlige høyskolene sto i 2005 for drøyt ti prosent av de totale utgiftene til FoU ved norske høyskoler og universiteter. På grunn av endringer i klassifiseringen av enkeltinstitusjoner er det ikke helt lett å sammenligne universitets- og høyskolesektoren over tid. Relativt sett er det likevel klart at veksten i FoU-utgiftene har vært raskere ved de statlige høyskolene enn ved universitetene og de vitenskapelige høyskolene.

---

² Inkludert Universitetet i Agder, men eksklusive Universitetet i Stavanger (kilde: NIFU STEP).

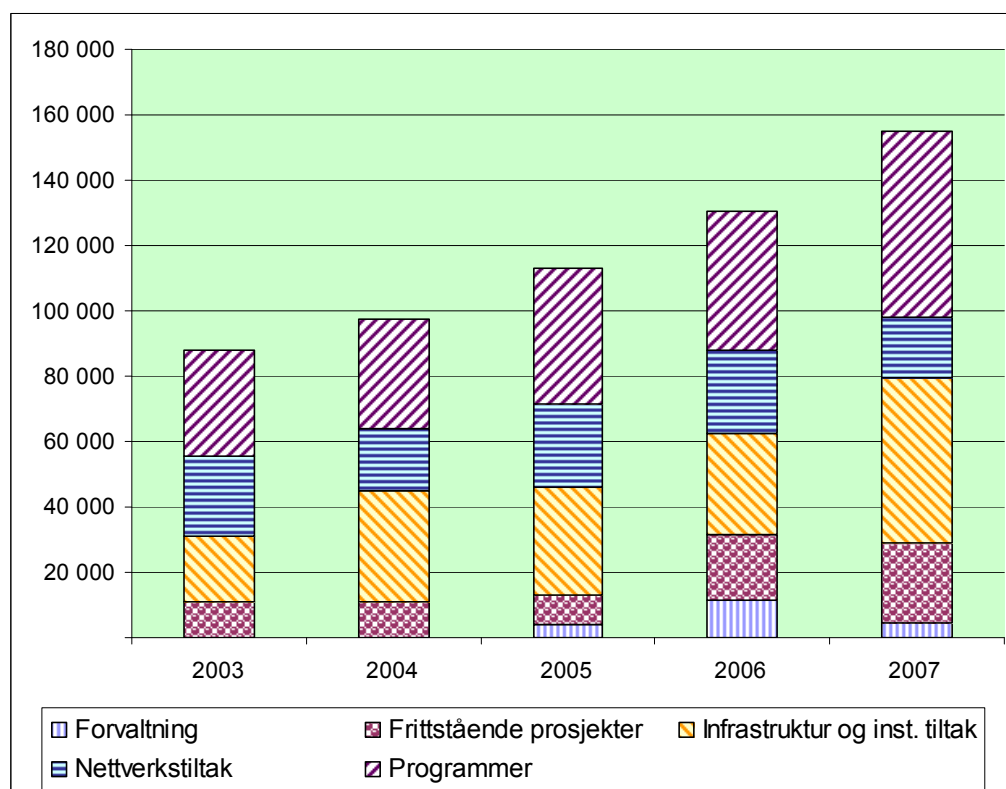
³ Ingvild Marheim Larsen og Stein Kyvik (2006): *Tolv år etter høyskolereformen – en statusrapport om FoU i statlige høyskoler*. Rapport 7/2006. Oslo: NIFU STEP.

⁴ Jorunn Spord Borgen, Hebe Gunnes, Gunnar Sivertsen (2007): *Kartlegging av norsk utdanningsforskning* Rapport 32/2007. Oslo: NIFU STEP.

⁵ NOKUT: *Evaluering av ingeniørutdanningen i Norge 2008*. <http://www.nokut.no/sw17894.asp>

Forskningsrådet er den klart største eksterne finansieringskilden for høyskolene. De økte forskningsambisjonene i høyskolene reflekteres i Forskningsrådets bevilgninger til sektoren; jf. figur 1. Veksten i bevilgninger fra Forskningsrådet til høyskolene fra 2003 til 2007 har vært på ca 75 prosent, mens Forskningsrådets totalbudsjett har vokst med 36 prosent. Utgangspunktet for høyskolene var imidlertid meget lavt. I 2006 mottok de statlige høyskolene litt under fire prosent av Forskningsrådets midler som det var mulig for høyskolene å søke om. Som det framgår av figur 1, er programmene en viktig inntektskilde. Deretter kommer infrastruktur og institusjonsrettede tiltak – som primært er *Strategiske høyskoleprosjekter*. Figuren viser at høyskolenes uttelling innenfor både programmer og fri prosjektstøtte øker. Der møter de konkurranse fra universitetene og instituttsektoren.

Innenfor *samfunnsvitenskap* mottar høyskolene omtrent 15 prosent av bevilgningene fra Forskningsrådet, noe som svarer til den andel den samfunnsvitenskapelige forskningen ved høyskolene utgjør av den offentlige finansierte samfunnsforskning totalt.⁶ Uttellingen i de anvendte og handlingsrettede programmene er langt bedre enn innenfor den frie prosjektstøtten. Dette avspeiler fagsammensetning og innretning på forskningen ved høyskolene.

Figur 1. Bevilgninger fra Forskningsrådet til høyskolene (inkl Universitetet i Stavanger og Universitetet i Agder) fordelt på hovedvirkemiddel 2003-2007 (tall i hele tusen).

⁶ For andre fagområder er høyskolesektorens uttelling i Forskningsrådet lavere enn hva sektorens andel av offentlige bevilgninger skulle tilsi.

3. Tiltak og virkemidler

Forskningsrådets virkemiddel *Strategiske høgscoleprosjekter* (SHP), finansiert av Kunnskapsdepartementet, ble etablert i 2002 for å styrke forskningen og forskningskompetansen i høgskolene. SHP er rettet mot prosjekter av høy faglig kvalitet samtidig som det tas hensyn til høgskolens spesielle faglige og utdanningsmessige ansvar. Det skal tas likestillingshensyn, og det er en forutsetning at prosjektene har en klar forankring i høgskolens strategiske planer eller andre vedtak for faglig utvikling. I perioden 2002-2007 har det vært utlyst mer enn 275 mill kroner fordelt på 56 prosjekter. Det er gitt tilsagn om støtte til prosjekter som løper helt til 2011.

I 2005 ble det gjort en *underveisevaluering* av SHP.⁷ Evalueringen la vekt på at målene for SHP var svært mange og ambisiøse. Det ble vist til spenninger i målstrukturen ved at kvalitet skulle premieres samtidig som nye områder skulle støttes, og at nasjonal arbeidsdeling skulle fremmes. På dette tidspunktet var det for tidlig å si noe om de faglige resultatene av prosjektene, for eksempel når det gjelder formidling og publisering, etablering av forskergrupper og forskningssamarbeid, samt doktorgrader og kompetanseopprykk med utspring i prosjektene.

I løpet av 2009 vil det bli gjort en mer omfattende *evaluering av SHP*. Som ved andre virkemiddelevalueringer er målet å framskaffe grunnlag for vurdering av hvordan SHP har fungert i forhold til målsettingene fra 2002, - men også i forhold til de utfordringene høgscolesektoren står overfor i dag. Ut fra en vurdering av de faglige resultatene som er oppnådd, vil evalueringen vise om SHP bør videreføres i sin nåværende form, om kursen bør justeres, eller om tiden er inne til å *fase ut virkemidler som er eksklusivt rettet mot høgskolene*. Alternativet er å benytte midlene til å styrke kompetanseutviklingen og forskningsinnsatsen innenfor *kunnskapsområder som høgskolene har et spesielt ansvar for*. Dette gjelder blant annet ingeniørfag, økonomisk administrative fag og andre fagområder som er viktig for regional innovasjon og utvikling, samt fagområder som inngår i profesjonsutdanningene for skole, barnehage, helse og omsorg. Satsing på disse feltene vil ha sin begrunnelse både i samfunnets behov for kunnskap, og i behovet for å øke kvaliteten på utdanningene. NOKUTs evaluering av allmennlærerutdanningen i 2006 viste for eksempel at forskningstilknytningen i allmennlærerutdanning var svak.⁸

Inntil resultatene fra evalueringen foreligger og er vurdert, vil SHP bli videreført, forutsatt bevilgning fra Kunnskapsdepartementet.

En stor del av verdens kunnskapsproduksjon skjer utenfor Norge. *Internasjonalt samarbeid* er nødvendig for at norsk forskning skal få kvalitet og bredde til å følge med og dra nytte av kunnskapsutviklingen. *Internasjonalisering* av forskningen tar mange former - fra deltakelse på internasjonale fagkonferanser og i internasjonale forskernettverk, via utenlandsopphold og gjesteforskere som inviteres til Norge, til deltakelse i internasjonalt forskningssamarbeid – med internasjonal finansiering.

Det er i institusjonenes eget ansvar å bruke internasjonalisering som et ledd i kompetanseutviklingen. Forskningsrådet gir både praktisk og økonomisk støtte for å legge til

⁷ *Strategiske høgscoleprosjekter – en underveisevaluering*. Norges forskningsråd 2005.

⁸ NOKUT: *Evaluering av allmennlærerutdanningen i Norge 2006*. <http://www.nokut.no/sw7109.asp>

rette for internasjonal mobilitet og internasjonalt samarbeid. *Høgskolene bør i større grad utnytte disse virkemidlene.*

Det er viktig at høgskolene søker *samarbeid* med andre forskningsmiljøer nasjonalt og internasjonalt for å kunne utvikle egen forskningskompetanse. Det er et gjennomgående trekk ved Forskningsrådets virkemidler at samarbeid på tvers av institusjoner, institusjonstyper og landegrenser – der dette styrker mulighetene for å gjennomføre prosjektet – teller positivt ved vurdering av søknader og ved tildeling av midler. Dette gjelder også for søknader fra høgskolemiljøer og for virkemidler rettet mot høgskolesektoren.

Gjennom vektlegging av nettverk og samarbeid i ordinære virkemidler, vil Forskningsrådet supplere det strategiske arbeidet som skjer på institusjonene. Absolutte krav om samarbeid og virkemidler som premierer samarbeid for samarbeidets skyld uten at partene kan vise til samarbeidets merverdi, brukes med forsiktighet.

Forskningsrådet har en egen policy for *likestilling og kjønnsperspektiver* i forskning. Dette følges opp med konkrete tiltak og virkemidler, blant annet tiltak som kan styrke rekruttering av kvinnelige forskere til toppstillinger. I høgskolesektoren er det mange kvinnedominerte fag og utdanninger. Ingeniørfagene er et markant unntak med motsatt kjønnsubalanse. For toppstillinger er det likefullt mannsdominans også innenfor kvinnedominerte fag og utdanninger. Dette gjenspeiles også i kjønnsfordelingen blant prosjektledere i høgskolesektorens prosjekter finansiert av Forskningsrådet. Bedre kjønnsbalanse må være prioritert både fra institusjonenes og Forskningsrådets side.

Forskningsrådet vil:

- Bidra til at fagmiljøene ved høgskolene kan konsentrere og fokusere sin FoU-innsats om de områdene som er særlig viktige for høgskolene.
- Evaluere SHP og gi sine råd om videreutvikling av virkemidler for å styrke forskning, faglig utviklingsarbeid og FoU-kompetanse i høgskolesektoren på grunnlag av denne evalueringen.
- Legge til rette for internasjonalisering av FoU-aktivitetene i høgskolesektoren ved at overordnede mål for internasjonalisering innarbeides i virkemidler rettet mot høgskolesektoren, og ved at virkemidler for internasjonalisering er åpne for høgskolesektoren.
- Stimulere til samarbeid mellom høgskoler, og mellom høgskoler og andre FoU-miljøer ved å framheve verdien av samarbeid i utlysninger der det er relevant; og ved å tillegge slikt samarbeid positiv vekt i søknadsvurderinger, der samarbeid styrker mulighetene for vellykket gjennomføring prosjektet.
- Styrke kjønnsbalansen i høgskolesektorens FoU-aktiviteter ved at målsettingen om likestilling i forskning gjøres tydelig innenfor aktiviteter rettet mot høgskolesektoren.

3.1 Profesjonsforskning

Profesjonene er viktige samfunnsinstitusjoner, og profesjonsutøvelsen er av stor betydning både for hver enkelt bruker og for velferdspolitikkenes effektivitet, legitimitet og kvalitet.⁹ Dette stiller store krav til profesjonsutøvelse og til profesjonsutdanning.

---

⁹ I dette dokumentet skilles det ikke mellom ”gamle” og ”nye” profesjoner. Dokumentet dreier seg om de statlige høgskolene. Når betegnelsen ”profesjon” brukes, dreier det seg derfor i hovedsak om de ”nye profesjonene”.

Profesjonsutøvelsens kvalitet er viktig for den nasjonale allokeringen av ressurser. Via et stort antall enkeltbeslutninger fordeles hvert år ca 80 milliarder kroner fra det offentlige til de som på grunn av sykdom ikke kan forsørge seg selv gjennom eget arbeid. Det overordnede målet for politikken på dette området er at flere kommer i arbeid og færre på trygd. Dette fordrer ikke bare organisatoriske endringer i arbeidslivet. Det stiller også store kunnskapsmessige krav – til politikere, institusjonsledere og profesjonsutøvere.

For barnehagene og grunnskolene er det en utfordring å skaffe nok kompetente og motiverte lærere. For å møte denne utfordringen er det nødvendig å sikre god rekruttering til lærerutdanningene, og at studentene får utdanning av høy kvalitet med relevans for framtidig yrkesutøvelse. I barnevernet stilles profesjonsutøverne overfor vanskelige avveininger mellom ulike hensyn i ivaretagelsen av utsatte barn. Dette stiller store krav til det kunnskapsmessige grunnlaget for beslutninger og tiltak. I helse- og omsorgssektoren stiller økningen i antall eldre krav om differensierte omsorgstjenester. Økningen i forekomsten av diffuse lidelser, endringer i sosiale nettverk og nye typer sosiale problemer setter nye krav, ikke bare til velferdspolitikken, men også til arbeidstakernes kompetanse, profesjonsutøvelse og ledelse.

For å styrke forskningsbasen for profesjonsutdanningene og kunnskapsgrunnlaget for praktisk profesjonsutøvelse vil Forskningsrådet styrke profesjonsforskningen. Dette vil skje dels gjennom en framheving og sammenlikning av profesjonsrelatert forskning innenfor etablerte og planlagte programmer, slik som *Praksisrettet FoU for barnehage, grunnopplæring og lærerutdanning, Helse- og omsorgstjenester, Velferdsforskning, Arbeidslivsforskning, Utdanningsforskning* og *Strategiske høyskoleprosjekter*. Det vil også skje gjennom en ny satsing, som supplerer og utfyller etablerte programmer, som har fokus på profesjoner med særskilte behov for kompetanseheving, og som gir rom for komparative studier. I tillegg til forskning *innenfor* de ulike profesjonene, må også forskning *om* profesjonene, profesjonsdannelsen, profesjonsetikk og profesjonsutøvelsen styrkes.

Målet for forskningen er ny innsikt og ny kunnskap som grunnlag for bedre profesjonsutøvelse. Brukere og politiske myndigheter stiller stadig større krav til institusjonene og profesjonene om å kunne gi forskningsbasert belegg for at det de gjør, har effekt – og for at de utnytter beste tilgjengelige metoder.

Selv om profesjonene særlig forbindes med høyskolenes utdanningsprogram, har de også en sentral plass ved universitetene. Profesjonsforskning i regi av Forskningsrådet må rette seg mot alle FoU-institusjoner som kan bidra med kompetanse på feltet. Forskningen vil ikke være tjent med at profesjonsutdanningene i høyskolene gis eksklusiv rett til å søke midler fra Forskningsrådet. Det er viktige forskjeller mellom de ulike profesjonsutdanningene, også når det gjelder graden av vitenskapelig basis for selve profesjonsutøvelsen. Derfor bør satsingen kjennetegnes av bredde i teori- og metodetilfang når det gjelder generell profesjonsforskning.

Forskningsrådet vil vektlegge nærhet til praksis, men samtidig fastholde en forankring i teoretiske perspektiver som gjør forskningen kumulativ og gir resultater som er gyldige ut over den studerte situasjonen. Satsingens organisering må være hensiktsmessig i forhold til brukervedvirkning fra de feltene den skal dekke.

Forskningsrådet vil:

- Styrke profesjonsforskningen, dels gjennom synliggjøring av forskning innenfor etablerte og planlagte programmer, og dels gjennom en ny satsing på profesjonsforskning.
- Utrede en ny satsing som supplerer og utfyller etablerte og planlagte programmer, som har fokus på profesjoner med særskilte behov for kompetanseheving, og som gir rom for komparative studier og for forskning om profesjonsdannelse, profesjonsetikk og profesjonsutøvelse.

3.2 Høgskolen som regional aktør

Forskningsrådets program *Virkemidler for regional FoU og innovasjon (VRI)* startet opp i 2007. Målet er å mobilisere til økt FoU-innsats i regionene gjennom et styrket samarbeid mellom bedrifter og FoU-institusjoner. Gjennom VRI har regionene utviklet strategier for forskning og næringsutvikling, og de har prioritert innsatsområder. VRI tilbyr et sett av virkemidler som støtter opp under forskningsbasert innovasjon i næringslivet og FoU-institusjonenes næringsrelevans. Forskningsrådet finansierer inntil 50 prosent av en regional VRI-satsing, resten finansieres med regionale midler. Sett i lys av regjeringens forvaltningsreform er programmet en viktig utprøvingsarena for regionalt samarbeid. Det er etablert 15 VRI regioner som dekker hele landet.

Høgskolene er tiltenkt en sentral rolle i denne satsingen, og en viktig målsetting for samspillaktivitetene i VRI er å koble regionale behov med regional kompetanse. For mange av høgskolene vil det imidlertid være nødvendig å videreutvikle FoU-kompetansen og kapasiteten, samt å investere i teknisk utstyr og annen infrastruktur for å bli mer attraktive som partnere for næringslivet og det regionale partnerskapet.

Rapporter fra det tidligere programmet *Næringsrettet høgskolesatsing (NHS)* viser at det er oppnådd betydelig volum på kontakten mellom høgskolene og næringslivet gjennom de prosjektene som inngikk i denne satsingen. NHS er videreført som en del av VRI fra 2007. Både fra høgskolene og fra bedriftene som deltok i NHS, ble det rapportert om stor nytteverdi av prosjektene. Mer enn 80 prosent av bedriftene som hadde samarbeidsprosjekter med en høgskole, rapporterte om stor grad av nytte, og omtrent halvparten av dem ville videreføre samarbeidet etter at prosjektperioden var over. Mange av høgskolene rapporterte også om økt samarbeid med næringsliv og regionale bedrifter i forbindelse fornyelse av studietilbud og når det gjaldt nyskaping, prosjektplanlegging og utvikling av møteplasser mer generelt.

Et viktig tiltak for å styrke samhandlingen mellom næringslivet og forskningsinstitusjonene er etableringen av *nærings-ph.d.* Ordningen er basert på at bevilgningen fra Forskningsrådet dekker halvparten av stipendiet, mens virksomheten betaler resten. Stipendiaten må tas opp på et program ved en institusjon med rett til å tildele doktorgrad.¹⁰ Den første utlysningen av nærings-ph.d i 2008 var rettet mot teknologiske fag innenfor virkemiddelet *Brukerstyrt innovasjonsarena*, BIA. I denne runden ble det utlyst 10 treårige stipend. Forskningsrådet arbeider for å utvide ordningen til å dekke flere fag og disipliner.

---

¹⁰ Utredning av nærings-ph.d. Innstilling fra arbeidsgruppe mai 2006:
http://www.uhr.no/forskning/forskningsutvalget/sentrale_dokumenter

Innretningen på forskningen ved høyskolene, med stor vekt på anvendt forskning og utviklingsarbeid, tilsier at nærings-ph.d vil kunne være velegnet for høyskoler med doktorgradsprogram. For høyskoler uten doktorgradsprogram, må nærings-ph.d utnyttes innenfor et trekantforhold: virksomhet, høyskole, og gradsgivende institusjon. Dette kan kreve en tilpasning av ordningen i forhold til dagens utforming.

Det legges til grunn at Stortinget har besluttet at det skal opprettes et fond for regional forskning. Det er foreslått av fondet skal ha en kapital på 6 mrd kroner og at avkastningen vil stå til disposisjon fra 1. januar 2010. Avkastningen skal fordeles til mellom fem og sju regionale enheter, som vil bli omtalt som *regionale forskningsfond*. Fondene skal styrke kvaliteten på regional forskning og samspillet mellom næringsliv, høyskoler og regioner, og supplere de nasjonale virkemidlene for forskning og innovasjon. Forskningsrådet og fylkeskommunene skal i samråd med KS og relevante FoU-aktører arbeide videre med hvordan fondene skal forvaltes. En tydelig koordineringsrolle for Forskningsrådet vil være viktig for å motvirke fragmentering av FoU-innsatsen og sikre at forskning styrt av regionene er av god kvalitet og godt koordinert.

Forskningsrådet har en forventning om at de statlige høyskolene vil være helt sentrale for realisering av målene for de regionale forskningsfondene. Dette vil imidlertid kreve at høyskolene har en klar strategi for sin rolle som deltaker i regionale partnerskap basert på samspill mellom næringsliv, forvaltning, FoU-institusjoner og regioner.

Deler av Forskningsrådets programmer som har regionalt fokus, og da spesielt VRI, vil bli påvirket av etableringen av regionale fond. Elementer i dagens VRI-program vil kunne bli deler av porteføljen til de regionale fondene.

Forskningsrådet vil:

- Bidra til at de regionale forskningsfondene mobiliserer til økt forskningsinnsats og kvalitativt god og godt koordinert forskningsaktivitet innenfor helheten i det norske FoU-systemet, der også høyskolene gis mulighet til å spille en rolle.
- Videreutvikle virkemidler som kobler høyskolenes FoU- og innovasjonskompetanse med regionale forskningsbehov.
- Videreutvikle ordningen med nærings-ph.d for å styrke kontakten med samfunns- og næringsliv og dermed øke høyskoleutdanningenes relevans.

3.3 Kompetanseheving

Rekruttering og forskeropplæring er primært utdanningsinstitusjonenes ansvar. Forskningsrådets rolle er først og fremst å styrke rekrutteringen på nasjonale innsatsområder. Dette innebærer at ph.d-stipend vanligvis tildeles innenfor rammen av større prosjekter, programmer og strategiske satsinger. Postdoktorstipendier tildeles både innenfor rammen av større prosjekter, og som individuelle stipend (innenfor fri prosjektstøtte og helsefagprogrammene).

Et sterkt forskningsmiljø med god veiledningskapasitet og tilgang til forskningsinfrastruktur er nødvendig for å få til en effektiv og god forskerutdanning. Mange av utdanningsmiljøene på høyskolene, og også på universitetene, er relativt små og smale, og ph.d.-studentene mangler ofte tilgang til sterke fagmiljøer og nødvendig vitenskapelig utstyr på egen institusjon.

Ordningen med støtte til *nasjonale, nettverksbaserte forskerskoler*, som ble utredet av Universitets- og høyskolerådet og Forskningsrådet, er nå etablert.¹¹ Den første utlysningen av midler til nasjonale forskerskoler – for alle fag og disipliner - ble gjennomført i 2008. Budsjetten ga rom til å støtte fem av 27 søknader. For to av de nye forskerskolene medvirker statlige høyskoler som partnere. Det gjelder skolen for økonomisk administrative fag og skolen for utdanningsvitenskap; to fagområder med særlig relevans for høyskolesektoren. Forskningsrådet arbeider for å utvide ordningen. I forslaget til Statsbudsjett 2009 skriver Kunnskapsdepartementet at det er ønskelig å opprette en forskerskole i lærerutdanningene.

Formålet med forskerskolene er å bidra til å heve kvaliteten på forskerutdanningen, øke gjennomføringsandelen, korte ned gjennomføringstiden og gi større bredde i forskerutdanningen. De nasjonale, nettverksbaserte forskerskolene er ment som et supplement til eksisterende doktorgradsprogrammer og etablerte opplæringstiltak ved institusjonene. Forskerskolene skal være basert på nettverk av fagmiljøer og styrke forskerutdanningen innenfor faglige spesialiseringer som vil stå sterkere ved samarbeid mellom institusjoner. Dette er et tiltak av potensielt stor betydning for høyskolene; både for de som har egne doktorgradsprogrammer og for de som ikke har. Sterke, veileterledede fagmiljøer kan oppleve ansvaret for kandidater rekruttert ved andre institusjoner, som en belastning. Samarbeidsmodeller som sikrer kompensasjon for veiledning er derfor viktig. Midlene fra Forskningsrådet til de nasjonale forskerskolene skal nettopp motivere sterke miljøer til å ta ansvar for forskeropplæring utover egen institusjon.

Forskningsrådet prioriterer oppfølgingen av Forskningsmeldingens tematiske og teknologiske satsinger, ikke minst en styrket satsing innenfor matematikk, naturvitenskap og teknologi (MNT-fagene).¹² MNT-strategien og NIFU STEP-undersøkelsen (2006) gir grunnlag for å trekke fram behovet for *kompetanseløft innenfor ingeniørfagene spesielt*. FoU-kompetansen innenfor ingeniørutdanningene er relativt lav og personalet bruker klart mindre tid på FoU enn sine kolleger innenfor andre fagfelt i høyskolesektoren. Ingeniørutdanningenes svakt utviklede FoU-virksomhet synes å ha fått lite oppmerksomhet. Dette kan dels skyldes at problemet har blitt overskygget av manglende studentsøkning og påfølgende nedbygging av antall studieplasser, og kanskje også en manglende forståelse for den rolle disse utdanningene kan spille i regionale utviklingsprosesser.¹³

Forskningsrådets evaluering av ingeniørvitenskap dokumenterte behovet for nasjonalt lagspill og konsentrasjon.¹⁴ Ingeniørfaglig forskning krever forskningsgrupper av en viss størrelse og personell på høyt faglig nivå, som har tilgang på forskningstid, driftsmidler og avansert vitenskapelig utstyr. Ideelt sett mener derfor Forskningsrådet at ingeniørutdanningene bør knyttes til tyngre teknologisentra, eller som et minimum bygge på samarbeid og en større grad av arbeidsdeling enn i dag.

---

¹¹ Utredning av nasjonale forskerskoler. Innstilling fra arbeidsgruppe oktober 2006:

http://www.uhr.no/forskning/forskningsutvalget/sentrale_dokumenter

¹² MNT-Strategi, oktober 2006. Norges forskningsråd.

¹³ Nye tall fra OECD viser at mangelen på ingeniører i Norge vil bli stadig større i årene som kommer. Norge er ett av få land der antallet ingeniører som går ut av arbeidsmarkedet er større enn tilgangen på nye kandidater. OECD: "Education at a glance 2007: OECD Indicators"

¹⁴ *Evaluering av forskning innen ingeniørvitenskapelige fag*. Norges forskningsråd

<http://www.forskningsradet.no/servlet/Satellite?c=GenerellArtikkel&cid=1063782463378&pagename=ForskningradetNorsk%2FGenerellArtikkel%2FVisMedHovedtilhorighet>

Dette syn støttes også i NOKUTs evaluering av ingeniørutdanningen i Norge 2008, som omfatter 19 institusjoner (hovedsakelig statlige høyskoler). Den faglige kvaliteten anses som stort sett god i alle utdanninger. De fleste studiene er tilpasset fortsatte studier på masternivå (forutsatt komplementering av matematikkunnskaper). Mangelen på forskningstilknytning i ingeniørutdanningene medfører imidlertid at studentene ikke får god nok opplæring i kritisk tenking, analyse og bruk av vitenskapelige metoder med kildekritikk. Forskningsbasert utdanning trekkes fram som et område med behov for spesiell innsats.

For å bygge opp forskningsvirksomhet trengs ressurser, strategiske planer, og langsiktige satsinger. Institusjonene kan allerede med tilgjengelige ressurser gjøre noe for å styrke undervisningens forskningstilknytning. I følge NOKUTs evaluering er imidlertid utdanningsinstitusjonenes ressurser for knappe til å bygge opp FoU-virksomheten - slik at lovpålagte oppgaver kan gjennomføres. En ekstra innsats i forhold til ingeniørutdanningen bør samordnes og kvalitetssikres nasjonalt, og være basert på samarbeid og utvikling av større fagmiljøer. Dette er utdanningsmyndighetenes og institusjonenes ansvar, men også Forskningsrådet kan spille en viktig rolle.

Forskningsrådet vil:

- Videreutvikle støtteordningen for nasjonale nettverksbaserte forskerskoler
- Stimulere til samarbeid, arbeidsdeling og sterkere konsentrasjon innenfor ingeniørfaglig forskning

Publikasjonen kan bestilles på
www.forskningsradet.no/publikasjoner

Norges forskningsråd

Stensberggata 26
Postboks 2700 St. Hanshaugen
N0-0131 Oslo

Telefon +47 22 03 70 00
Telefaks +47 22 03 70 01
post@forskningsradet.no
www.forskningsradet.no

Februar 2009
ISBN 978-82-12-02634-6 (pdf)

Design: 07 Gruppen AS
Foto: Shutterstock